

Kärnfamiljen hårt inpiskad i socialt arbete.

Mona Franséhnns avhandling "Den dolda triaden" Om ensamstående mödrar med söner och deras behov av stöd inom socialtjänsten beskriver en väldigt sårbar grupp mammor och deras relationer. Till sönerna, de frånvarande papporna, socialtjänsten och till omvärlden i övrigt.

Titeln, "Den dolda triaden", syftar på att fadern är väldigt närvarande, trots att han är fysiskt frånvarande i familjen. Mona Franséhn menar att dessa ensamstående mödrar tillsammans med sönerna skapar en *referensfader* som tar stor mental plats i familjen, ofta för stor plats. Mödrar och söner lever med parallella bilder – både positiva och negativa – och det finns en ambivalens i synen på fadern. Mycket beror det på att relationen till honom har lämnats obearbetad.

– Både den gode och den onde fadern ryms i denna gestalt. I flera av mina fallstudier är fadern ett evigt orosmoln som förmörkar tillvaron. Han ringer, dyker upp oanmäld, diskuteras ständigt och ställs ofta till svars. Samtidigt har mamman en idealbild av hur han borde fungera i relation till familjen. Socialtjänsten tycker att han svartmålas av mamman. Och mitt i allt detta står sonen med sin lojalitet. För honom blir detta konfliktfyllt och skapar en ambivalent inställning till fadern.

Gruppen ensamstående mödrar utgör cirka 15 % av socialtjänstens klienter. Mona Franséhn har i sitt avhandlingsarbete intervjuat nio mammor, deras söner, berörda socialsekreterare, enhetschefer och några projektanställda inom socialtjänsten som varit i kontakt med någon av familjerna. Hennes studie grundar sig på en nyfikenhet på hur dessa kvinnor uppfattar sin vardag, hur deras relationer ser ut, vad som skiljer ut dessa mammor och deras söner. Denna avhandling och så småningom en till, utgör delar av ett stort forskningsprojekt på institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet, *Betydelsen av manliga förebilder – om socialtjänstens insatser för ensamstående mödrar med söner*. I projektet studeras olika insatser för ensamstående mödrar och deras söner.

Vanligt är att sönerna får en kontaktperson, och nästan alltid är denne en man.

– Föreställningen om att unga män i allmänhet och dessa pojkar i synnerhet, behöver manliga förebilder är stark. Tanken att ersätta, eller åtminstone kompensera för faderns frånvaro har stark förankring och lång historia i socialt arbete. Bakom detta tänkande, som ofta resulterar i insatsen kontaktmannaskap, ligger ett könsperspektiv och det är viktigt att vara medveten om att det är så, hävdar Mona.

I intervjuerna med socialsekreterare framkommer det att det ofta finns starka önskemål från föräldrar att återskapa kärnfamiljen. Men i vissa fall visar det sig vara omöjligt att uppbringa en någorlunda väl fungerande fader och då söker man andra alternativ. Men som det står i rapporten från ovan nämnda forskningsprojekt (*Den dolda könsdiskursen; Mödrar, söner och frånvarande fäder*): "Kärnfamiljen finns ständigt närvarande, även i sin frånvaro."

Författarna till rapporten menar att olika diskurser krockar här och det skapar en osäkerhet om vad som gäller. Vad betyder kärnfamiljen, och då speciellt pappan och i vilken utsträckning är det möjligt att bryta mot könskonventionerna?

Kontaktpersoninsatsen har successivt blivit en allt vanligare stödform, och numera är många kontaktpersoner anställda inom socialtjänstens olika projekt. Ur avhandlingen:

"Kontaktmannskapet tycks vara på väg mot ett alltmer ett mer *avancerat* uppdrag, som inte begränsas till fritidsträffar med sönerna. Både socialtjänstens egen personal inom specifika projekt och de privata alternativ, som blivit vanliga under senare tid, avlastar i praktiken socialsekreterarna genom att finnas till hands nästan jämt. De tar ansvar för kontakter med skolan, träffar familjen tillsammans samt åker på läger mm. Det hela närmar sig i vissa fall *en öppen vårdsbehandling med dygnetruntservice*."

Mammorna är ofta nöjda med kontaktpersonen i sig, men anser att det behövs andra åtgärder också.

– *Eftersom insatsen är billig för socialtjänsten, riskerar den att överanvändas i en trängd ekonomisk situation, säger Mona Franséhn.*

Hon tycker att socialtjänsten annars generellt har goda kunskaper om ensamstående mödrar med söner. Man är väl förtrogen med de speciella problem som uppstår i tonåren, då mödrarna ofta förlorar sin föräldraauktoritet. Det är oftast sönerna som står i fokus för insatserna, även om det finns ett systemteoretiskt tänkande i botten. Många gånger har mamman enskild vårdnad, och det ses som ett hinder för kontakter med fadern. Retoriskt bekänner sig socialsekreterarna till idén om att enföräldersfamiljen är en accepterad och funktionsduglig familjeform. I mötet mellan socialtjänsten och familjen så framträder däremot mer traditionella ideal, och relationen mellan mor och son betraktas ofta som en riskrelation.

– *Socialsekreteraren och mödrarna kommer ofta gemensamt fram till att fadersfrånvaron innebär behov av starkare gränser och mer auktoritet. Detta omsätts i manliga funktioner och när jag pratar med kontaktpersonerna säger de att de upplever sig som manliga förebilder och i bästa fall som identifikationsobjekt för pojkarna. Det är inte nödvändigtvis så att socialtjänsten alltid är lika inriktad på föreställningar om manliga förebilder, utan man talar mer om kontakter med andra vuxna. Men insatsen blir ofta ändå, traditionsenligt och kanske lite slentrianmässigt, en manlig kontaktperson, och naturligtvis ligger ett könstänkande som grund.*

Mona Franséhn undersöker också vilka faktorer som påverkar relationerna mellan mödrar och söner. Intressant är att den faktiska kontakten mellan far och son inte är så viktig som man i förstone kan tro. Utan det är istället den konstruerade fadersgestalten, och hur de förhåller sig till den i olika situationer, som är överordnad. Ofta innebär denna gemensamma konstruktion av fadern en på gott, men också på ont, stark relation mellan mor och son. I vissa

familjer beskriver hon relationen som *tät*, och de kännetecknas av en stark lojalitet, med både närhet och ömsesidigt beroende mellan mor och son. Deras liv är isolerat och de är mycket hänvisade till varandra.

– *Dessa relationer är extra sårbara. Mamman förlorar auktoriteten när pojken kommer upp i tonåren, och man kan säga att relationen i vissa delar övergår till en kompisrelation, eller i vissa fall till och med till en slags parrelation, där sonen tar faderns position.*

De *indifferent*a relationerna präglas av en viss distans och likgiltighet och kan upplevas som konfliktfyllda. Mödrarna har istället för att prioritera sitt föräldraskap haft huvudfokus på nya manliga partners. Den *balanserade* kategorin betecknar vardagliga och ömsesidiga relationer. Det finns i dessa familjer flera syskon och tillgång till ett nätverk.

– *Jag vill framhålla just syskonskapet som avlastande för alla i dessa familjer. Syskon kan vara förebilder och signifikanta andra, stötta mamman och varandra, ge trygghet och kontinuitet och vara kanaler för ett större nätverk som öppnar upp för familjen.*

Mona anser att dessa relationskategorier i hög utsträckning hänger ihop med familjernas olika livssituationer, och man kan också tala om *isolerade*, *ombildade* och *socialt förankrade* familjer.

Hennes lic-avhandling kom 2001. Den heter *Självbild och förändring Ensamma mammors livsberättelser*, och är en utvärdering av ett stödprojekt som vände sig till ensamstående mödrar med söner i mellanstadiet. Sönerna hade uppmärksammats av omgivningen och bedömts vara i behov av stödjande insatser. Projektet bestod bland annat av en mamma-grupp, där mammorna träffades regelbundet tillsammans med en socialsekreterare (och tillika ensamstående mamma) som ledare och resursperson. Resultatet var positivt; både utifrån pojkarnas utveckling och utifrån mammornas syn på sin situation som ensamstående föräldrar.

I stödprojekt som dessa finns möjligheterna till förändring, menar hon.

Annars är det vikten av *tidiga* insatser som måste poängteras.

– *Mödrarnas berättelser har varit samstämmiga i beskrivningen av den långvariga process, där de sökt hjälp för att klara av vardagen som ensamansvariga föräldrar. Deras problem har inte setts som tillräckligt allvarliga för att de ska få hjälp. Det har i vissa fall erbjudits punktinsatser, men de har inte varit tillräckliga för varaktig förändring. Istället har en ond cirkel snurrat allt fortare; deras egen omsorgsförmåga har begränsats alltmer genom arbetslöshet, sjukdomar, konfliktsituationer i relationen till fadern och ett alltmer reducerat nätverk.*

Men Mona Franséhn anser att det till viss del går att kompensera brister inom det personliga nätverket genom att använda olika typer av professionella, eller semiprofessionella kontakter, som *kan* vara ett kontaktmannaskap och som kan varieras på olika sätt. Det kan också vara insatser för att utveckla nya kontaktvägar, som till exempel de nämnda mammornas självhjälpgrupp. Den bidrog till ett utökat kontaktnät och inte minst, nya förtroendefulla relationer.

– Men situationen måste även betraktas i ett bredare perspektiv. MVC, BVC, Öppna förskolor är ett första bollplank för föräldrar som är osäkra i föräldraskapet. Och skolan kan erbjuda stöd på ett mindre stigmatiserande sätt genom att erbjuda deltagande i föräldragrupper. Föreningar som Enastående föräldrar som finns i Göteborg, är viktiga för att peka på ensamförälderskapets specifika problem. Ett tydligare samarbete mellan skola och socialtjänst, Fritid, Bup och frivilliga organisationer är mycket önskvärt!